

Брижата І.Г.

Формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами педагогічної практики

*Брижата Ірина Григорівна, старший викладач
кафедра образотворчого мистецтва КПП ДВНЗ «КНУ», м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. У статті конкретизується поняття предметних компетентностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, обґрунтовується думка про те, що саме педагогічна практика студентів є ефективним інструментом формування предметних компетентностей сучасних студентів.

Ключові слова: предметні компетентності, майбутні учителі образотворчого мистецтва, педагогічна практика.

У сучасних умовах початку ХХІ століття доволі стрімко здійснюється зміна освітніх парадигм: знанневоєцентричний підхід, що був домінуючим у вітчизняній освіті протягом століть, поволі поступається підходу компетентнісному. Компетентнісно орієнтована освіта синтезує у своїй структурі методологічні здобутки та напрацювання системно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, синергетичного та інших підходів, проголошуючи основним пріоритетом діяльності сучасної вищої школи формування компетентного спеціаліста.

Проблема формування предметних компетентностей майбутніх учителів постає в наукових дослідженнях на тлі формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Різні аспекти цієї проблеми висвітлено у працях фундаторів компетентнісного підходу – В. Байденка, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зимньої, Л. Кондрашової, О. Локшиної, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та інших. Роботами цих вчених створено методологічне підґрунтя для розв'язання питань формування предметних компетентностей сучасних студентів за певними напрямками підготовки. Окремі складові професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва нині вивчають К. Джеджер, Л. Кондратьєва, А. Пасічний, Л. Покровщук, В. Орлов, Е. Помиткін, Н. Резніченко, А. Терентєв, С.Хаєнко та інші. Сучасні підходи в галузі психології та методики навчання мистецтву в системі художньої освіти розкриті в працях дослідників, в яких освіта, виховання і розвиток професійних здібностей і якостей особистості розглядаються в цілісній системі художньої освіти та естетичного виховання (Т. Ба-кланова, І. Ветрова, Л. Єршова, С. Ігнатєва, Т. Ко-марова, Н. Ростовцева, Н. Сокольнікова, О. Шорохова, Г. Шевченко та інші). Ці дослідження відбивають широкий спектр підходів до розкриття сутності естетичного виховання, художньої творчості, творчих здібностей особистості, проблем, пов'язаних з пошуком оптимальних засобів і методів формування естетичної культури людини, шляхів наповнення естетичним змістом цілісного процесу навчання. Водночас, аналіз сучасних наукових досліджень та зіставлення теоретичних наробок і власного багаторічного досвіду викладання дисциплін мистецького циклу у педагогічному інституті дозволяє стверджувати: нині маємо певне протиріччя між теоретичними здобутками у площині дослідження різноманітних компетентностей тих, хто навчається, і дієвістю практичного інструментарію, спрямованого на формування цих компетентностей. Різновидом такого інструментарію може слугувати педагогічна практика. Тож метою нашої статті є розкриття механізмів застосування засобів педагогічної практики у процесі фор-

мування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

З'ясуємо, яким чином позиціюються поняття професійних компетентностей та поняття “предметна компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва”. Українська дослідниця О. Локишина, висвітлюючи питання моніторингу рівнів досягнень компетентностей, пише про існування як “ключових компетентностей, так і предметних компетенцій” [2, с. 26]. Перші – постійно змінна величина, багатовимірне утворення що містить когнітивні, емоційні, мотиваційні, ціннісні елементи, другі – безпосередньо пов'язані з якісними характеристиками засвоєння знань із певного предмету. С. Сисоева виокремлює соціально-особистісні, інструментальні, загальнонаукові компетенції майбутнього вчителя. У “Лекціях з педагогіки вищої школи” В. Лозової подається «комплекс компетенцій фахівця», до складу яких включені інструментальні, міжособистісні, системні та спеціальні компетенції першого та другого рівнів [3, с.487-488].

У дисертаційних дослідженнях сучасних українських науковців вивчаються предметні компетентності майбутніх учителів, які визначаються як інтегрована характеристика, що містить комплекс інтеріоризованих знань за обраним фахом, розуміння та поліфункціональне вміння використовувати набуті предметні знання у педагогічно значущій діяльності, здатність прищепити іншому норми й цінності та забезпечити у подальшому гарантовану якість навчально-виховного процесу. В останніх публікаціях російських учених активується як аналог надпредметним (системним) компетентностям явище “багатомірних компетенцій та компетентностей»: «замість вузькопрофільних односпрямованих компетенцій з'являються багатоспрямовані, себто багатомірні» [7, с.45] – пише Ф. Ялалов, формується нова парадигма, пов'язана з багатомірним підходом до професійної підготовки спеціаліста у ХХІ столітті.

Узагальнюючи погляди науковців, можемо стверджувати, що професійна компетентність майбутнього вчителя є синтезом висхідних компетентностей – предметних, надпредметних, міжособистісних, ціннісних тощо. Варто також зважати на те, що в сучасних нормативних документах професійна компетентність тлумачиться як компетентність, що має узагальнений характер, притаманний професіоналу (фахівцю) взагалі або з певного класу (підкласу, групи) професій, а також визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії або (у разі їх відсутності) експертним шляхом за пропозиціями відповідних робочих груп на основі європейських аналогів та кваліфікаційною характеристикою професії працівника.

Власне предметні компетентності досліджує О.Дорошенко, яка пише про те, що сутність предметної компетентності майбутнього вчителя полягає в готов-

ності та здатності використовувати фундаментальні предметні знання в якості основи продуктивної навчальної, дослідницької та професійної діяльності [1]. На думку Л. Малинської, професійна компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва містить художньо-педагогічну спрямованість майбутнього професіонала (мотиви, прагнення до художньо-педагогічної діяльності), синтез компетенцій в галузі творення художнього образу, мови образотворчого мистецтва, оволодіння технологіями навчання художньо-творчої діяльності, професійно значущі якості та властивості (художньо-творчі здібності, організаційні здібності тощо) [5]. На нашу думку, предметні компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є складником професійної компетентності, можуть тлумачитись як інтегровано-цілісна властивість, що характеризується педагогічно-мистецькою метою та мотивами, наявністю стійкої системи спеціальних фахових знань, відповідних умінь та навичок, мистецькими здібностями та педагогічною спрямованістю.

Дієвим інструментом формування предметних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва є педагогічна практика. Зауважимо, що педагогічна практика – це невід’ємний елемент фахової підготовки майбутнього вчителя у період навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Професійна (фахова) підготовка визначається науковцями як “система організаційних та педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості знань, навичок, умінь та професійної готовності до діяльності” [6, с. 250]. У дослідженнях підкреслюється, що професійна підготовка має на меті швидке набуття знань, умінь та навичок, особистісних якостей і властивостей, необхідних для якісного виконання певної роботи або різновидів робіт.

Відомо, що зміст мистецьких дисциплін реалізується через особистість учителя, його художньо-естетичну і професійну культуру. Тому у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва провідною є спрямованість на розвиток індивідуальної культури, формування й розвиток професійно-мистецької свідомості майбутніх педагогів. Вже сьогодні у художньо-педагогічній освіті для формування професійного мислення і сприйняття студента “використовується переважно технологічний, а не інтуїтивно-відчутний смисловий образ... це спрощений підхід науковців, які захопилися оперативнотехнологічними аспектами” [5, с. 8].

Мистецька освіта та мистецька фахова підготовка завжди були і залишаються максимально індивідуалізованими. Нормативні характеристики, стандарти професійної підготовки і професійного становлення є відповідними тим методологічним засадам, які закладені в теорію і практику вищої освіти, зокрема, професійної художньо-педагогічної підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Концептуальні засади такої підготовки (О.Отіч, О. Рудницька) полягають у розкритті природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій навчально-виховного процесу вищої школи, у визначенні цільових, змістових та процесуальних характеристик системи підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Професійне становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва зумовлене цілісністю і цілеспрямованістю художньо-педагогічної підготовки, необхідністю неперервного професійного розвитку та самодосконалення особистості майбутнього фахівця. Однак цілісність і неперервність певною мірою порушуються діалектичним протиріччям між фаховою психолого-педагогічною і спеціальною підготовкою з мистецьких дисциплін. У навчальних планах вищих педагогічних навчальних закладів мистецького профілю спеціальність, як правило, ототожнюється з галузями мистецтва (наприклад, учитель образотворчого мистецтва, де власне “вчитель” - означення фаху, “образотворчого мистецтва” - означення спеціальності). Ця двоєдність професійної підготовки практично знімається, якщо і психолого-педагогічні, і мистецькі дисципліни будуть просякнуті аксіологічним змістом.

Також дослідники зазначають: численні проблеми сучасної художньо-педагогічної освіти виникають тому, що значна частина студентів мистецьких факультетів вищих педагогічних навчальних закладів орієнтується не на професію педагога, вчителя, а власне на предметну, мистецьку спеціалізацію. Така хибна орієнтація негативно впливає на розв’язання проблеми професійного розвитку, професійної адаптації та професійного становлення на заключних етапах фахової підготовки, де акцент повинен робитися саме на фаховій специфіці. З іншого боку, екстраполяція соціальних функцій мистецтва у педагогічну площину дозволяє виявити педагогічні аспекти їх реалізації, й конституювати новий теоретичний дискурс, що охоплює філософське, наукове й художнє світобачення, забезпечуючи їх полілог [5]. Взаємодія мистецтва й педагогіки вже породила такі унікальні феномени, як педагогічне мистецтво, мистецька педагогіка, педагогіка мистецтва та арт-педагогіка. Означені поняття мають відмінні семантичні значення, три останні репрезентують самостійні субдисципліни. Проте всі вони дозволяють стверджувати: взаємопроникнення та взаємодоповнення педагогічного й мистецького циклів сприяє фундаменталізації ціннісних основ фахової підготовки майбутнього вчителя.

Невід’ємним елементом професійної підготовки майбутнього спеціаліста є педагогічна практика. Загальну характеристику цього різновиду навчально-професійної діяльності майбутніх спеціалістів дає М. Фіцула: у процесі практики “студенти виконують за спеціальністю весь цикл основних робіт, перебуваючи на робочих місцях, вивчаючи значну за обсягом ділянку... і набуваючи навичок організування, управління і контролю” [6, с.227]. На думку дидакта, студент під час педагогічної практики повинен:

- виконувати завдання, передбачені програмою практики та планом-графіком проходження практики;
- підпорядковуватись чинним у закладі, організації правилам внутрішнього розпорядку;
- вивчити та суворо дотримуватись правил охорони праці та санітарії;
- нести відповідальність за виконану роботу та її результати нарівні зі штатними працівниками;
- вести щоденник практики, куди слід систематично записувати проведену роботу;
- надати керівнику практики письмовий звіт про виконання усіх завдань і здати звіт про практику [6].

Власне педагогічна практика тлумачиться як організаційна форма навчання в педагогічних інститутах та університетах, що має своєю метою навчити студентів творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання та практичні навички, отримані під час вивчення педагогіки, психології, часткових методик та спеціальних дисциплін, а також сприяти розвитку у майбутніх учителів інтересу до науково-дослідницької роботи в галузі педагогічних наук [4, с.207]. А. Шукін зазначає, що у процесі здійснення педагогічної практики передбачається вивчення всіх сторін діяльності навчального закладу (навчально-виховна, методична робота, організація позакласної діяльності), а також проведення занять (уроків) під керівництвом методиста [4].

Оскільки стрижнем предметних компетенцій майбутніх учителів образотворчого мистецтва є фахові знання (цикл мистецтвознавчих, психолого-педагогічних, загальногуманітарних дисциплін) та відповідні уміння (творчі, педагогічні) й навички, дієвою формою роботи у процесі педагогічної практики може стати розробка та проведення студентами комплексних мистецьких тижнів. Наприклад, за темою “Український авангард” для учнів середньої шкільної ланки, окрім звичайного уроку образотворчого мистецтва (добір матеріалу, розробка структури уроку, написання конспекту та затвердження його методистом-предметником), пропонується провести за цією темою такі інтегровані різновиди навчальної роботи: екскурсія до міської виставкової зали й перегляд робіт художників-авангардистів,

підготовка та проведення мультимедійної презентації “Етапи становлення авангардизму в мистецтві України”, перегляд документальних стрічок про життєвий шлях та художньо-мистецький доробок українських художників-авангардистів другої половини ХХ століття, організація студентом-практикантом екскурсії до творчої майстерні сучасного художника. Традиційно за підсумками педагогічної практики студенти надають звіт. Для майбутнього вчителя образотворчого мистецтва звичайний звіт може бути нестандартних форм: презентація учнівських робіт, відеоогляд за підсумками педагогічної практики, фотоколажі “Прикметні події педагогічної практики”, “Сходинки до фахової майстерності” тощо. Безумовно, завдяки таким формам роботи й підсумки педагогічної практики будуть обговорюватися на заключній конференції нешаблонно, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, що проходили педагогічну практику в навчальних закладах різних типів, матимуть можливість здійснити реальний обмін набутим досвідом, засвоїти краще з мистецьких та психолого-педагогічних здобутків товаришів. Адже, як зазначав видатний вітчизняний педагог К. Ушинський, завжди передається не сам досвід, а думка, що виводиться з цього досвіду.

Отже, педагогічна практика майбутніх учителів образотворчого мистецтва має значні резерви, які варто активізувати з метою формування предметних компетентностей майбутніх педагогів та досягнення ними в майбутньому мистецько-педагогічної фахової досконалості.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Дорошенко Е. Г. Развитие предметной компетентности студента на основе методики проектно-исследовательского обучения курса “Теоретические основы информатики” / Е. Г. Дорошенко. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Красноярск, 2009.
Doroshenko E.G. Rasviviye predmetnoy kompetentnosti studenta na osnove metodiki proyektno-issledovatel'skogo obucheniya [Development substantive competence of the student based on the methodology of design and research training course “Theoretical Foundations of Computer Science”] / E.G. Doroshenko. - Author. dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.02. - Krasnoyarsk, 2009.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; ред. О. В. Овчарук. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с.
Kompetentnisny pidhid u suchasniy osviti: svitovy dosvid that Ukrainian Perspective [Competence approach in modern education: international experience and prospects of Ukrainian] / N. M. Bibik, L. S. Vashenko, O. I. Lokshin that in. ; O.V. Ovcharuk. - K.: K. I. S., 2004. - 112 p.
3. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. пос. / Ред. В. І. Лозова. – Х.: ОВС, 2006. – 496 с.
Lektzii s pedagogiki vischoi skoli: navch. pos. [Lectures on pedagogics of high school] / Red. V. I. Lozova. - H.: OVC, 2006. - 496
4. Лингводидактический энциклопедический словарь / Сост. А.Н.Шукин. – М.: Астрель: Хранитель, 2007. – 746 с.
Lingvodidakticheskiy encyclopedicheskiy slovar [Lynhvodydakticheskiy Encyclopedic Dictionary] / Comp. A.N.Schukin. - Moscow: Astrel: Guardian, 2007. - 746 p.
5. Малинская Л. Л. Педагогические условия подготовки будущих учителей изобразительного искусства к руководству художественно-творческой деятельностью школьников / Л.Л. Малинская. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Уфа, 2010.
Malinskaya L.L. Pedagogicheskiye usloviya podgotovki budutih uchiteley isobrasitel'nogo iskustva k rukovodstvu hudozhestvenno-tvortseskoy deyatel'nostiu skolnikov [Pedagogical conditions of preparation of the future teachers of the fine arts to the leadership of artistic and creative activity of students] / L. L. Malinskaya. - Author. dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.08. - Ufa, 2010.
6. Фицула М. М. Педагогика вищої школи: навч. посіб. / Михайло Миколайович Фицула. – К.: Академвидав, 2010. – 456 с.
Fitsula M.M. Pedagogika vischoyi Skoli [Higher School of Pedagogy]: navch. posib. / Michael Mykolajovych Fitsula. - K.: Akademvidav 2010. - 456.
7. Ялалов Ф. Г. Многомерные педагогические компетенции / Ф. Г. Ялалов // Педагогика. – 2012. - № 4. – С. 45-53.
Yalalov F.G. Mnogomernie pedagogicheskkiye kompetenzii [Multidimensional pedagogical competence] / F.G. Yalalov // Pedagogy. - 2012. - № 4. - S. 45-53.

Brizhata I.G. Formation predmet competences the future arts-teachers of art funds pedagogical practices.

Abstract. The article specifies the notion of subject competence of future teachers of fine arts, substantiates the idea that it is the teaching practice students make effective tool for shaping modern subject competence of students.

Keywords: substantive competence, future teachers of fine arts, teaching practice.

Брызгатая И.Г. Формирование предметных компетенций будущих учителей изобразительного искусства средствами педагогической практики.

Аннотация. В статье конкретизируется понятие предметных компетентностей будущих учителей изобразительного искусства, обосновывается мысль о том, что именно педагогическая практика студентов является эффективным инструментом формирования предметных компетентностей современных студентов.

Ключевые слова: предметные компетентности, будущие учителя изобразительного искусства, педагогическая практика.